

وضعیت هنر در ایران

در این گزارش تلاش شده با شناسایی بازیگران دارای اساسنامه در عرصه هنر و بررسی وظایف و مأموریت‌های این دستگاه‌ها، شمایی کلی از ساختار رسمی هنر در ایران ارائه شود.

مطلب حاضر چکیده‌ای از گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با عنوان «وضعیت هنر در ایران (۱): آشنایی با متولیان عرصه هنر (سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی-هنری)» است که در سال ۱۳۸۵ منتشر شده است.

مهم‌ترین یافته‌های این گزارش به‌قرار زیر است:

هنر و حاکمان

حکام بنا به دلایلی نسبت به هنر گرایش داشته و دارند. این دلایل به‌قرار زیر است: (صفحه ۴)

هنر به‌مثابه ابزار القا خواسته حکام
هنر وسیله سرگرمی و تفنن حاکمان
علاقه شخصی حاکمان به هنر و هنرمند

نحوه حضور دولت در عرصه هنر

سه رویکرد در این‌باره وجود دارد. (صفحه ۴)

سلطه همه‌جانبه: بر اساس این رویکرد دولت در همه زمینه‌های هنر اعم از تولید، توزیع، وضعیت هنرمندان، نحوه دسترسی به آثار هنری و سیاست‌ها و برنامه‌ها، تعیین‌کننده اصلی محسوب می‌شود.
عدم دخالت: طبق این نگرش اصل هنر بر خلاقیت و آفرینش است و دولت به‌هیچ‌وجه نباید بر مبنای یک گرایش و یا رویکرد در این عرصه دخالت نماید.
دخالت متعادل: این رویکرد در دنیای امروز مورد توجه است. بر اساس این دیدگاه ضمن حفظ آزادی و حریت هنرمند، کار ویژه‌هایی برای دولت در بحث هنر تعریف می‌شود.

نقش‌های مختلف دولت در عرصه هنر

نقش حمایتی: عمده این نقش و کار ویژه در بحث اقتصاد هنر است که بر طبق آن دولت می‌تواند مانع از کشیده شدن هنرمند به بحث اقتصادی صرف شده و بدین ترتیب از انحراف هنر از وظیفه اصلی خود که اشاعه احساس و هویت بخشی است، جلوگیری نماید. (صفحه ۵)

نقش ترویجی: در این بحث دولت زمینه‌های لازم را برای افزایش آگاهی همگانی از هنر، ارتباط میان هنر و هنرمند با جامعه و توسعه آفرینش هنری ایجاد می‌نماید. (صفحه ۶)

نقش نظارتی و حمایتی: دولت بر اساس جایگاه بالای خود به لحاظ قدرت در میان گروه‌های اجتماعی، نقشی حمایتی و نظارتی برای وجود صحیح روابط در عرصه هنر ایفا می‌نماید. از یکسو آزادی عملکرد و آفرینش هنرمند را تضمین کرده و از سوی دیگر، بر طبق حقوق بشر، زمینه‌های لازم برای دسترسی همه افراد جامعه به آفرینش‌ها و آثار هنری را ضمانت می‌نماید. حفظ حقوق معنوی آثار هنری و هنرمندان نمود دیگری از حضور دولت در عرصه هنر است. (صفحه ۷)

هنر و حکومت در ایران

بر اساس قانون اساسی و قوانین عادی و جاری می‌توان به برخی شخصیت‌های حقوقی اشاره نمود که بر طبق وظایف و اختیارات قانونی، در عرصه هنر نقش مهم و ویژه‌ای ایفا می‌نمایند:

رهبری: رهبری در سه حوزه بر عرصه هنر اثرگذار بوده و در این بخش دارای نقش است. نقش رهبری در تعیین سیاست‌های کلان، جایگاه رهبری در عرصه اجرای از طریق تعیین برخی متولیان مؤثر در هنر مانند رئیس صداوسیما و در نهایت وظیفه نظارتی رهبری از طریق انتصاب بالاترین مقام قضایی. (صفحه ۸)

رئیس‌جمهور: رئیس‌جمهور از دو طریق بر هنر تأثیر جدی و مهم دارد. ابتدا سیاست‌گذاری فرهنگی، تعیین برنامه‌ها و سیاست‌های دولت در عرصه هنر که رئیس‌جمهور در آن نقشی مهم ایفا می‌نماید. موضوع دوم بحث تخصیص منابع مالی و بودجه است. (صفحه ۹)

مجلس شورای اسلامی: مجلس از سو با وضع قوانین بر عرصه هنر تأثیرگذار بوده و از یکسو با توجه به حق تحقیق و تفحص در همه عرصه‌ها، می‌تواند نقش نظارتی مهمی در بحث اجرای وظایف دیگر نهادها و دولت داشته باشد. (صفحه ۹)

شورای نگهبان: با توجه به آنکه مصوبات مجلس بدون تأیید شورای نگهبان فاقد اعتبار است، شورای نگهبان نیز در حوزه قانون‌گذاری در بحث هنری مؤثر می‌باشد.

مجمع تشخیص مصلحت نظام: یکی از وظایف این مجمع حل اختلاف میان شورای نگهبان و مجلس شورای اسلامی بوده و از این منظر این نهاد هم در حوزه قانون‌گذاری در عرصه هنر مؤثر است.

شوراهای اسلامی شهر و روستا: با توجه به وظایف و مسئولیت‌های مصرح در قانون شوراها، در بحث فعالیت‌های هنری در سطح محلی می‌تواند بسیار مؤثر بوده و تأثیرگذار باشد. (صفحه ۱۰)

قوه قضاییه: این قوه وظیفه نظارت عالی بر اجرای صحیح قوانین را داشته و بر این اساس از جنبه نظارتی در عرصه هنر مؤثر خواهد بود. (صفحه ۱۰)

شورای عالی امنیت ملی: به لحاظ وجوه امنیتی و اهمیت مسائل امنیتی در همه حوزه‌ها از جمله هنر تأثیرگذار است. (صفحه ۱۱)

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: اصلی‌ترین متولی هنر در ساختار رسمی نظام جمهوری اسلامی ایران است. (صفحه

در نهایت باید گفت که نتایج بررسی‌های این گزارش نشان می‌دهد که ۲۲۴ نهاد مختلف در عرصه هنر دارای مسئولیت می‌باشند.

نحوه و چگونگی حضور و فعالیت متولیان مختلف در عرصه‌های مربوط به هنر

سیاست‌گذاری: منظور از سیاست‌گذاری آن دسته از سازمان‌ها و نهادها هستند که وظایف مربوط به تعیین سیاست‌ها و اهداف کلان در زمینه‌های مختلف هنری را بر عهده دارند. (صفحه ۱۳) مهم‌ترین این نهادها وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و در نهایت سازمان فرهنگی و هنری شهرداری هستند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش سیاست‌گذاری (صفحه ۱۳)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۱۰

۴.۵

برنامه‌ریزی: برنامه‌ریزی در اینجا به فرایندی گفته می‌شود که شامل اتخاذ و ارزیابی مجموعه‌ای از تصمیمات مرتبط به هم در مورد هنر و اجرای آنها هست. (صفحه ۱۶) مهم‌ترین نهادهای مسئول در این عرصه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و بسیاری از نهادهای وابسته به این وزارتخانه، سازمان میراث فرهنگی، سازمان تبلیغات اسلامی، شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی و سازمان فرهنگی-هنری شهرداری‌ها هستند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش برنامه‌ریزی (صفحه ۱۶)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

دستگاه‌های کم‌فعالیت یا غیرفعال

نشر و توزیع: به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که در آن آثار هنری تکثیر و در نقاط مختلف در اختیار مخاطبان قرار می‌گیرد. (صفحه ۱۹) مهم‌ترین نهادها در این عرصه شامل نهادهای وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و صداوسیما، حوزه هنری و سازمان فرهنگی-هنری شهرداری‌ها هستند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش نشر و توزیع (صفحه ۱۹)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های کم‌فعالیت یا غیرفعال

حفظ و نگهداری: به فعالیت‌ها برای حفظ آثار هنری به‌جامانده از گذشتگان و آثاری که امروزه خلق‌شده اطلاق می‌گردد. (صفحه ۱۹) مهم‌ترین دستگاه‌ها در این حوزه شمال سازمان میراث فرهنگی و کتابخانه و سازمان اسناد ملی است.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش حفظ و نگهداری (صفحه ۱۹)

درصد

دستگاه‌های فعال

۲۵

۱۱.۲

دستگاه‌های کم فعالیت یا غیرفعال

۱۹۹

۸۸.۸

نظارت: بررسی بازخورد سیاست‌ها و برنامه‌های اتخاذ شده و تحلیل روند آثار هنری عرضه شده و جمع‌بندی آن را شامل می‌شود. (صفحه ۲۰) مهم‌ترین دستگاه در این بخش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی هستند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش نظارت (صفحه ۲۱)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۳۴

۱۵.۲

دستگاه‌های کم فعالیت یا غیرفعال

۱۹۰

۸۴.۸

تولید: مجموعه فعالیت‌هایی که برای خلق و ایجاد آثار هنری انجام می‌پذیرند. (صفحه ۲۱) مهم‌ترین دستگاه‌ها در این عرصه سازمان‌های وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صداوسیما و حوزه هنری هستند. در کنار این نهادها سازمان‌هایی همچون موسسه فرهنگی-هنری جهاد دانشگاهی، بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و سازمان فرهنگی-هنری شهرداری‌ها قرار دارند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش تولید (صفحه ۲۲)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۱۸

۸

دستگاه‌های کم فعالیت یا غیرفعال

۲۰۶

۹۲

توسعه: به فعالیت‌هایی که توسط برخی دستگاه‌ها و نهادها در راستای بهره‌مندی تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان آثار هنری از فناوری‌ها به‌ویژه فناوری‌های جدید انجام می‌پذیرد، اطلاق می‌گردد. (صفحه ۲۲) مهم‌ترین دستگاه‌ها در این حوزه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صداوسیما، سازمان تبلیغات اسلامی، معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم و سازمان صنایع‌دستی هستند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش توسعه (صفحه ۲۲)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۱۳

۵.۸

دستگاه‌های کم‌فعالیت یا غیرفعال

۲۱۱

۹۴.۲

حمایت: به مجموعه کمک‌های مادی و معنوی به هنرمندان برای ترغیب و تشویق ایشان برای تولید آثار هنری و رشد ایشان گفته می‌شود. (صفحه ۲۲) بنیاد فرهنگی البرز و انجمن آثار و مفاخر فرهنگی مهم‌ترین نهادها در این عرصه محسوب می‌شوند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش حمایت (صفحه ۲۳)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۵۴

۲۴.۱

دستگاه‌های کم فعالیت یا غیرفعال

آموزش: شامل تربیت هنرمند و آموزش هنر می‌شود. (صفحه ۲۳) مهم‌ترین دستگاه در این رابطه وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، سازمان میراث فرهنگی، انجمن سینمای جوان، بنیاد رودکی و سازمان تبلیغات اسلامی هستند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش آموزش (صفحه ۲۳)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۶۰

۲۶.۸

گردآوری: شامل جمع‌آوری اسناد، آثار و مدارک هنری در کنار حفظ و نگهداری از آثار هنری است. (صفحه ۲۳)
مهم‌ترین دستگاه‌ها در این عرصه شامل سازمان میراث فرهنگی، فیلم‌خانه ملی ایران، موسسه اطلاع‌رسانی نمایه، مرکز گسترش آموزش‌های هنری، سازمان تبلیغات اسلامی، مجمع جهانی تقریب مذاهب، کتابخانه و سازمان اسناد ملی و موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی هستند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش گردآوری (صفحه ۲۴)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

دستگاه‌های کم‌فعالیت یا غیرفعال

۲۰۸

۹۲.۹

صدور مجوز: شامل صادر کردن اجازه برای تولید، توزیع، واردات، صادرات، آموزش و تبلیغ آثار هنری، ایجاد مؤسساتی که در این عرصه فعالیت می‌کنند و تصویب آیین‌نامه‌ها و اساسنامه‌های این نهادها می‌شود. (صفحه ۲۴) مهم‌ترین نهادها در این عرصه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای هنر می‌باشند.

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش صدور مجوز (صفحه ۲۵)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۹

۴

دستگاه‌های کم‌فعالیت یا غیرفعال

۲۱۵

۹۶

ترویج: برخلاف توزیع و تبلیغ، ترویج به دنبال آن است تا ارزش‌های خاصی را در سطح جامعه بگستراند. (صفحه ۲۵)

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش ترویج (صفحه ۲۵)

درصد

دستگاه‌های فعال

۲۲

۹.۸

دستگاه‌های کم فعالیت یا غیرفعال

۲۰۲

۹۰.۲

تبلیغ: به نقش هنر و آثار هنری در رابطه با تبلیغ مربوط است. مهم‌ترین دستگاه‌ها در این عرصه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان اوقاف و امور خیریه، مراکز قرآنی، صداوسیما، سازمان تبلیغات اسلامی، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، حوزه‌های علمیه و نهادهای نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها هستند. (صفحه ۲۵)

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش تبلیغ (صفحه ۲۶)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۲۱

۹.۴

دستگاه‌های کم‌فعالیت یا غیرفعال

۲۰۳

۹۰.۶

پژوهش: به تحقیق و پژوهش در هنر مربوط است. مهم‌ترین دستگاه‌ها سازمان میراث فرهنگی، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، شورای گسترش زبان فارسی، مرکز موسیقی و مرکز هنرهای تجسمی، حوزه هنری و موسسه سینمایی سوره می‌باشند. (صفحه ۲۶)

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش حفظ و نگهداری (صفحه ۱۹)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۵۵

۲۴.۶

دستگاه‌های کم فعالیت یا غیرفعال

۱۹۶

۷۵.۴

امور خارجی (بین‌الملل): به حوزه مبادلات فرهنگی و هنری با سایر کشورهای جهان مربوط است. مهم‌ترین دستگاه‌ها در این بخش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان جهانگردی و ایران‌گردی، سازمان میراث فرهنگی، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، سازمان حج و زیارت و سازمان تبلیغات اسلامی محسوب می‌شوند. (صفحه ۲۶ و ۲۷)

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش امور خارجی (صفحه ۲۷)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۲۴

۱۰.۷

دستگاه‌های کم‌فعالیت یا غیرفعال

۲۰۰

۸۹.۳

اخبار: در این بخش سازمان مستقلی وجود ندارد اما اکثر خبرگزاری‌ها بخشی از خبرپراکنی خود را به این حوزه اختصاص می‌دهند. (صفحه ۲۷)

نحوه فعالیت دستگاه‌های مسئول در عرصه هنر در بخش اخبار (صفحه ۲۷)

فراوانی

درصد

دستگاه‌های فعال

۳۰

۱۳.۴

دستگاه‌های کم فعالیت یا غیرفعال

ارزیابی ساختار رسمی هنر در ایران

نتیجه بررسی و ارزیابی این گزارش از ساختار رسمی هنر در ایران به‌قرار زیر است:

موازی کاری به همراه چندگانگی: تعدد متولیان در عرصه هنر منجر به بروز موازی کاری و تداخل در امور شده است. همچنین وجود نهادهای متعدد سیاست‌گذاری چندگانگی در سیاست‌ها را به همراه داشته به‌صورتی که کالا و نتیجه نهایی خروجی این دستگاه‌ها دربردارنده ساختار ذهنی حاکم بر آن دستگاه و نهاد بوده و سبب چندگانگی در عرصه هنر و فرهنگ می‌شود. (صفحه ۲۸)

عدم انسجام در اجرای استراتژی‌ها: در طول دهه‌های پس از انقلاب در تولیدات و آثار هنری خلق‌شده هنوز استراتژی مشخصی که نشان دهد آثار هنری در یک مسیر استراتژیک خلق می‌شوند، وجود ندارد. (صفحه ۲۹)

افزایش هزینه‌ها بدون کارآمدی: ایجاد و تأسیس نهادهای فرهنگی و هنری به‌صورت مداوم بدون در نظر گرفتن مرزهای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی سبب افزایش در هزینه‌ها شده اما کارآمدی و اثرگذاری مطلوب را به همراه ندارد. (صفحه ۳۰)

مشخص نبودن مرز مجری و سیاست‌گذار: بررسی‌ها نشان می‌دهد در ساختار رسمی هنری در ایران، مرز دقیق و مشخصی میان نهادهای مجری با نهادهای سیاست‌گذار وجود ندارد. (صفحه ۳۱)

مشخص نبودن متولی بعضی از امور: بعضی امور به دلیل حساسیت‌ها نیازمند یک متولی مشخص و واحد هستند اما در عرصه هنر در ایران این متولی در برخی از حوزه‌ها مشخص نیست. (صفحه ۳۲)

تقسیم‌بندی مطلوب در عنوان سازمان‌ها: مرور بازیگران رسمی عرصه هنر در ایران نشان‌دهنده آن است که تنوع خوبی از بازیگران در این عرصه وجود دارد و حوزه‌های مختلف هنری به‌خوبی در جنبه‌های سخت‌افزاری، نرم‌افزاری، داخلی و خارجی در سازمان‌ها معرفی شده‌اند. (صفحه ۳۴)

ساختار عینی بدون انسجام بیرونی: به‌رغم وجود سازمان‌های مختلف در عرصه هنر ایران، انسجام درونی و هماهنگی لازم میان این نهادها وجود ندارد. (صفحه ۳۴)

متن کامل این گزارش از پیوست زیر قابل دریافت است.